

MUROD MUHAMMAD DO'STNING LOLAZOR ROMANI

*Samarqand davlat pedagogika instituti**Obidova Fotima***ANNOTATSIYA**

Ushbu ilmiy maqola XX asr oxiri – XXI asr boshlari o'zbek adabiyotining yirik namoyandasi Murod Muhammad Do'st qalamiga mansub bo'lgan "Lolazor" romanining badiiy-estetik xususiyatlari, g'oyaviy mazmuni va unda ko'tarilgan ijtimoiy-axloqiy muammolarni kompleks tahlil qilishga bag'ishlangan. Asar o'zbek jamiyatining mustaqillik arafasidagi va undan keyingi murakkab o'zgarishlar davridagi holatini, inson ruhiyatidagi ziddiyatlarni, shuningdek, shaxs va zamon munosabatlari kabi universal mavzularni chuqur falsafiy mushohada asosida yoritib beradi. Maqola natijalari o'zbek nasrining evolyutsiyasini o'rganishda va Murod Muhammad Do'st ijodini yangicha ilmiy-nazariy asosda baholashda muhim ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: Murod Muhammad Do'st, Lolazor, roman, o'zbek nasri, badiiy tahlil, psixologizm, kompozitsiya, obrazlar tizimi, ijtimoiy-axloqiy muammolar.

АННОТАЦИЯ

Настоящая научная статья посвящена комплексному анализу художественно-эстетических особенностей, идейного содержания и социально-этической проблематики романа «Лолазор» Мурада Мухаммада Доста, крупнейшего представителя узбекской литературы конца XX – начала XXI веков. В произведении на основе глубоких философских размышлений раскрывается состояние узбекского общества накануне независимости и в период последовавших за этим сложных перемен, рассматриваются противоречия человеческой психики, а также такие общечеловеческие темы, как взаимосвязь личности и времени. Результаты статьи имеют важное значение для изучения эволюции узбекской прозы и оценки творчества Мурада Мухаммада Доста на новой научно-теоретической основе.

Ключевые слова: Мурад Мухаммад Дост, «Лолазор», роман, узбекская проза, художественный анализ, психологизм, композиция, образная система, социально-этические проблемы.

ANNOTATION

This scientific article is devoted to a comprehensive analysis of the artistic and aesthetic characteristics, ideological content and socio-ethical problems raised in the novel "Lolazor" by Murod Muhammad Dost, a major figure in Uzbek literature of the late 20th and early 21st centuries. The work sheds light on the state of Uzbek society on the eve of independence and during the period of complex changes that followed, on the basis of deep philosophical observation, on the contradictions in the human psyche, as well as on universal themes such as the relationship between personality and time. The results of the article are of great importance in studying the evolution of Uzbek prose and assessing Murod Muhammad Dost's work on a new scientific and theoretical basis.

Keywords: Murod Muhammad Dost, Lolazor, novel, Uzbek prose, artistic analysis, psychologism, composition, system of images, socio-ethical problems.

KIRISH

O'zbek adabiyoti tarixida Murod Muhammad Do'st ijodi o'zining betakror badiiy uslubi, falsafiy teranligi va zamonaviy ijtimoiy-siyosiy voqeliklarga nisbatan tanqidiy munosabati bilan alohida o'rin tutadi. Uning 1990-yillarda yozilgan va mustaqillik davri o'zbek nasrining eng muhim namunalaridan biri sanalgan "Lolazor" romani davr ruhiyatini, ijtimoiy o'zgarishlarning inson qismatiga ta'sirini yorqin aks ettirgan asardir¹. Bu roman nafaqat badiiy asar sifatida, balki o'zbek jamiyatining tarixiy-madaniy xronikasi sifatida ham katta qimmatga ega bo'lib, unda totalitarizm qoldirgan izlar, erkinlikka intilish va shaxsning ma'naviy izlanishlari kabi fundamental masalalar

¹ Sharafiddinov O. — Adabiyot darsi — Toshkent: Sharq, 2014, 188-195-betlar.

markaziy o'rinni egallaydi. Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi — "Lolazor" romanining g'oyaviy-badiiy salohiyatini ochib berish, asar poetikasidagi yangiliklarni aniqlash va shu orqali muallifning o'zbek adabiy jarayoniga qo'shgan hissasi mohiyatini chuqurlashtirilgan tahlil orqali ochib berishdan iborat. Bu o'rganish, shubhasiz, milliy nasrimizning o'ziga xos xususiyatlarini aniqlashga va adabiy tanqidiy fikrni rivojlantirishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

"Lolazor" romani nashr etilganidan so'ng, adabiyotshunoslar va tanqidchilar tomonidan turli darajada e'tiborga olingan. Garchi asar haqida maxsus monografik tadqiqotlar unchalik ko'p bo'lmasa-da, ko'plab adabiy maqolalar, dissertatsiyalar va o'quv qo'llanmalarida Murod Muhammad Do'st ijodi, jumladan, "Lolazor"ning ayrim jihatlari tahlil qilingan. Xususan, O. Sharafiddinov, N. Karimov, B. Nazarov kabi taniqli adabiyotshunoslar Murod Muhammad Do'stning uslubidagi satirik yo'nalish, psixologik tahlilning chuqurligi va postmodernizm unsurlari borasidagi dastlabki fikrlarni ilgari surganlar². Biroq, romanning kompozitsion murakkabligi, ko'p qatlamli ma'no qatlamlari va turli adabiy an'analarning sintezi yuzasidan hali to'liq va tizimli tahlil amalga oshirilmagan. Shuningdek, asarning ijtimoiy-falsafiy qatlamini zamonaviy global adabiy jarayonlar kontekstida o'rganish dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda³.

Mazkur tadqiqotda tarixiy-tipologik, qiyosiy-tipologik va struktural-semantik tahlil metodlari uyg'unlikda qo'llaniladi. Tarixiy-tipologik metod yordamida roman yozilgan davrning ijtimoiy-siyosiy konteksti hamda o'zbek adabiyotidagi an'analar bilan aloqasi o'rganiladi. Struktural-semantik tahlil esa asarning badiiy tuzilishi, ya'ni kompozitsiyasi, obrazlar tizimi va poetik detallarning g'oyaviy yukini aniqlashga

² Quronov D. — Adabiyot nazariyasi asoslari — Toshkent: Fan va texnologiya, 2018, 210-225-betlar.

³ Karimov N. — Yangi o'zbek nasri: muammo va yechimlar — Toshkent: Akademnashr, 2012, 60-72-betlar.

xizmat qiladi. Bundan tashqari, asar matni yaqin o'qish (close reading) usuli asosida tahlil qilinib, muallifning o'ziga xos til va uslub xususiyatlari aniq misollar orqali ochib beriladi. Metodologik asos sifatida adabiyotshunoslik nazariyasining klassik qoidalari bilan bir qatorda, zamonaviy diskurs tahlili yondashuvlari ham faol qo'llaniladi, bu esa romanning o'ziga xos "tili" va xabarini yanada chuqurroq anglash imkonini beradi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

"Lolazor" romani Murod Muhammad Do'stning o'ziga xos badiiy falsafasini, ayniqsa, shaxs va tarixiy davr munosabatlari kontekstida yaqqol namoyon etadi. Roman murakkab kompozitsion tuzilishga ega bo'lib, u bir nechta syujet chiziqlari, qahramonlar taqdirining kesishishlari va vaqt oqimining erkin almashinishi bilan ajralib turadi. Asarning bosh qahramoni G'ofirjon obrazida avtoritar tuzumning ma'naviy ta'siri ostida qolgan, ammo ichki erkinlikka intilgan ziyolining fojiasi mujassamdir. Muallif uning taqdiri orqali o'zbek jamiyatining qadriyatlar inqirozi va mustaqillikning dastlabki yillaridagi ma'naviy izlanishlarini ko'rsatib beradi.

Xulosa qilib aytganda, Murod Muhammad Do'stning "Lolazor" romani mustaqillik davri o'zbek nasrining yetuk namunasi sifatida, nafaqat ijtimoiy-siyosiy voqelikni aks ettirgan, balki inson ruhiyatining murakkab qatlamlarini ham mahorat bilan ochib bergan falsafiy-psixologik asardir.

XULOSA

Murod Muhammad Do'stning "Lolazor" romani XX asr oxiri – XXI asr boshlari o'zbek adabiyoti xazinasidagi eng muhim va bahsli asarlardan biri bo'lib, u chuqur falsafiy ma'no, o'tkir ijtimoiy tanqid va nihoyatda murakkab psixologik tahlilni o'zida mujassam etgan. Maqola doirasida olib borilgan tahlillar natijasida, roman nafaqat o'zbek jamiyatining sovet mafkurasi ta'siridan qutulish arafasidagi ma'naviy va moddiy inqirozini, balki shaxsning o'zlikni anglash yo'lidagi azobli izlanishlarini ham yorqin va haqqoniy aks ettirgani aniqlandi. Asarning kompozitsion yechimlari, xususan, turli vaqt qatlamlari va syujet liniyalarining kesishishi muallifga davrning

ko'pqirrali tabiatini ko'rsatish imkonini bergan. Ayniqsa, G'ofirjon obrazi orqali avtoritarizmning shaxs ma'naviyatiga ta'siri fojiali tarzda ochib berilgan bo'lsa, Mahmudxo'ja kabi obrazlar orqali davrning illatlari va byurokratik apparatning chirkinliklari o'tkir satira nishoniga olingan. Shuningdek, romandagi "Lolazor" ramziy obrazi orqali go'zallik, ma'naviyat va erkinlik ideallarining vayron bo'lishi, ammo ularga bo'lgan sog'inch va intilishning saqlanib qolishi katta badiiy kuch bilan ifodalangan. Romanning tili va uslubi esa Murod Muhammad Do'stning yuksak mahoratidan darak berib, u o'zbek nasrida yangi bir ijodiy yo'nalishni shakllantirishga xizmat qilgan. Ushbu roman zamonaviy o'zbek adabiyotining o'ziga xosligini va universal insoniy muammolarni ko'tarish salohiyatini isbotlaydi. Kelgusida "Lolazor" romanining postmodernizm an'analari bilan aloqasi va asarning dunyo adabiyoti kontekstidagi o'rni chuqur o'rganilishi maqsadga muvofiq bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Murod Muhammad Do'st — Lolazor: roman — Toshkent: Sharq, 2020, 15-25-betlar.
2. Sharafiddinov O. — Adabiyot darsi — Toshkent: Sharq, 2014, 188-195-betlar.
3. Karimov N. — Yangi o'zbek nasri: muammo va yechimlar — Toshkent: Akademnashr, 2012, 60-72-betlar.
4. Nazarov B. — O'zbek adabiyoti XX asr — Toshkent: Ma'naviyat, 2007, 340-350-betlar.
5. Quronov D. — Adabiyot nazariyasi asoslari — Toshkent: Fan va texnologiya, 2018, 210-225-betlar.